

HOVORILI MU AJ SLOVENSKÝ VOLTAIRE (DVE JUBILEÁ JÁNA CHALUPKU)

MGR. PETER CABADAJ

In 2021, we mark two anniversaries of a Slovak playwright, novelist, publicist and prominent satirist of the national revival period, Ján Chalupka: the 230th anniversary of his birth and the 150th anniversary of his death. The article reflects the life story and work of this founder of the theatrical tradition in the present-day Slovakia, who wrote mainly dramatic satirical works, criticizing local patriotism, Magyarization aspects, conservatism, limited life goals, etc.

Keywords: Ján Chalupka; Kocúrko; Slovak National Revival; dramatist; novelist; publicist; satire

 peter.cabadaj5@gmail.com

Reč bude o všestrannom tvorcovi, ktorý spolu s mladším bratom Samom Chalupkom, ikonickým štúrovským básnikom, vytvorili jednu z najznámejších dvojíc v dejinách našej, slovanskej, a možno i európskej literatúry (popri bratoch Grimmovcoch a Mannovcoch). Bezmála štyridsať rokov sa svojimi hrami usiloval vytrieť „Kocúrkovo“ z mapy Slovenska. Ťažiskom jeho literárnej činnosti bola satira, ktorou v duchu osvietenského kriticizmu pranieroval neduhy národného a spoločenského života. Bravúrne dokázal do svojich kníh a divadelných hier preniesť vrodený zmysel pre humor a ironickými replikami zatínal presne tam, kde bolo treba. Ako mimoriadne vzdelaný človek dobre vedel, že nad ľudskou hlúposťou sa síce zvíťaziť nedá, ale treba s ňou sústavne bojovať. On bojoval celý život perom, ale i zvláštnou vnútornou silou, ktorú jeho diela vyžarujú do dnešných čias.

Honosné označenie „slovenský Voltaire“, ktorým súčasník, renomovaný slovinský filológ a slavista Jernej (Bartolomej) Kopitar zhodnotil dielo Jána Chalupku, istotne nebolo náhodné. V roku 2021 sme si pripomenuli hneď dve jubileá tohto prozaika, dramatika, publicistu a najvýraznejšieho satirika éry národného obrodzenia, ktorý vo svojej tvorbe vychádzal z osvietencko-racionalistických pozícií.

CURRICULUM VITAE

Pochádzal zo starej literárne orientovanej rodiny, o ktorej existujú písomné záznamy už zo 16. storočia. Na duchovnom aj širšom kultúrnom dianí tak Chalupkovci od reformačných čias participovali nielen ako evanjelickí kňazi, ale i ako cirkevní a literárni tvorcovia. Svetlo tohto sveta Ján Chalupka prvý raz uzrel pred 230 rokmi (28. 10. 1791) v Hornej Mičinej. Mladé letá prežil v Hornej Lehote, kde bol jeho rozhladený otec a náboženský spisovateľ Adam Chalupka farárom. Elementárne vzdelanie získal v rodičovskom dome a na školách v Slovenskej Lupči a Brezne – mieste neskoršieho dlhodobého účinkovania. Základy maďarčiny si osvojil na lýceu v Ožďanoch (1802 – 1805), nemčiny v Levoči (1805 – 1809), kde popri štúdiu aj súkromne vyučoval. Od roku 1809 študoval na kolégiu v Prešove; vtedy začal písať prvé príležitostné básne, doučoval žiakov z majetnejších rodín. Istý čas pobu-

Podobizeň Jána Chalupku. Zdroj LA SNK (sg. K 5/1)

dol na gymnáziu v Blatnom Potoku a okrem iného sa tam venoval aj intenzívnemu štúdiu cudzích jazykov (francúzština, angličtina, taliančina). Cez prázdniny zvykol cestovať po Slovensku, spoznával život jednoduchých ľudí, navštevoval významných kultúrnych činníkov. Prešovské kolégium ukončil v roku 1814, vzápätí dva roky pôsobil ako domáci učiteľ v Radvani a vo Viedni. Mimoriadne dôležité bolo štúdium teológie, filozofie a filológie na univerzite v nemeckom meste Jena (1816 – 1817), kde jeho myslenie fundamentálne ovplyvnil duch výrazného kriticizmu. Kultúrny život v Jene mladého vzdelaného muža nadchol a obľúbil si hlavne divadlo. Ohromným zážitkom preňho bolo, keď na predstavení Schillerových *Zbojníkov* videl sedieť v lóži slávneho básnika, dramatika, humanistu, mysliteľa a politika Johanna Wolfganga Goetheho. Intenzívne vtedy čítal a dostali sa mu do rúk aj texty divadelných hier, čo najviac ovplyvnilo jeho budúcu literárnu tvorbu.

Keď absolvoval štúdiá, krátko účinkoval ako pedagóg v Ožďanoch a šesť rokov v Kežmarku, kde vznikla jeho prvá kniha *Duodecim orationes scholas-*

ticae... (Dvanásť školských rečí, Levoča 1826). Keďže vyučoval rétoriku, dal si na vypracovaní publikácie maximálne záležať. Dielo obsahuje príležitostné prejavy na začiatku školského roku, pri vítaní a lúčení s učiteľmi, na narodeniny panovníka, nechýba ani jeho rozlúčka s lýceom v Kežmarku. Mal veľmi rád svoje učiteľské povolanie a so školou sa lúčil s bôlom v srdci. Odišiel pre zlú existenčnú situáciu, lebo ponúkaná fara v Brezne bola finančne oveľa výhodnejšia. Ako profesor a načas aj rektor lýcea musel tiež riešiť mnoho nepopulárnych záležitostí (národnostné konflikty medzi študentmi, porušovanie školských predpisov a i.).

BABETTA VON WIELAND

Rozlúčku s Kežmarkom niesol ťažko aj z dôvodu silného citového vzplanutia k nemeckej aristokratickej slečne Babette von Wieland, ktorej rodičia bránili ľúbostnému vzťahu mladých ľudí. Prekážal im Chalupkov slovenský pôvod, na ktorý bol on hrdý, jeho hmotné postavenie, ako i miesto kňazského účinkovania. Ústretový mládenec chcel dokonca pre lásku k dievčaťu zo šľachtického rodu zmeniť pôsobisko, aby vyhovel prísny „kritériám výberového konania“ Wielandovcov. Márna snaha... Apropo, Babetta zostala verná svojej prvej láske až do konca života a zo vzdoru sa nikdy nevydala. Inakšie to bolo v prípade Chalupku, ktorý ako reálne založený človek vstúpil po odchode z Kežmarku (15. 7. 1824) v roku 1827 do manželského zväzku s Ludvikou Lovichovou, dcérou bansko-bystrického evanjelického superintendenta Adama Davida Lovicha. Zaujímavosťou je, že v starobe manželia Chalupkovci požiadali Babettu von Wieland o jej portrét. Žiaľ, Ján ho už neprevzal, lebo bol doručený po dramatikovej smrti.

Štyridsaťsedem rokov – od augusta 1824 do svojho skonu pred 150 rokmi (15. 7. 1871) – pôsobil Ján Chalupka ako farár v Brezne. Hlbšie tam spoznal typické slovenské malomestské pomery, cítenie a zmýšľanie obyvateľov, nevzdelanosť, zaostalosť, pýchu, zadubenosť a maďaromániu, ale tiež velikášstvo, klebetníctvo, závisť a iné neduhy, ktoré vo vlastnej tvorbe excelentne umelecky reflektoval. „Vtedajší Brežňan“ – napísal regionálny historik, publicista a pedagóg Karol Rapoš – „nepoznal záujmy vlastného národa, o inom nedumal ako o svojom majetku, politizoval natoľko, nakoľko

mu to pán mešťanosta alebo v tie časy pán komisár nadiktoval, samostatne usudzovať nevedel, ďalej od chotára nevidel...“

RANY OSUDU

Za zmienku rozhodne stojí i Chalupkova politická angažovanosť v prospech slovenského národného hnutia. Bol členom delegácie, ktorá v júni 1842 odovzdala na cisárskom dvore vo Viedni rekurz. Ten obsahoval požiadavku vymenovať slovenského cenzora v Budíne a Bratislave, protest proti zákazu vyučovania slovenského jazyka a násilnému presadzovaniu maďarčiny na školách aj v evanjelickej cirkvi. Slovenskú deputáciu prijal kancelár Metternich, na druhý deň arcivojvoda Ludwig, predseda Štátnej rady, ďalej gróf Kolowrat a uhorský dvorský kancelár Mailát. Všetci menovaní hodnostári členov delegácie ubezpečili, že ide o oprávnené požiadavky. Napokon však pre ich splnenie nič konkrétne nevykonali. Mimochodom, uvedenú udalosť a okolnosti s ňou spojené dokumentuje Chalupkova po latinsky napísaná správa *Iter Viennense 1842 (Cesta do Viedne 1842)*, ktorá ale nikdy nebola publikovaná.

Revolučné (meruôsmo) roky 1848 – 1849 prežil v Brezne. Hoci sympatizoval s prevratnými myšlienkami, aktívnejšie nevystupoval. Vo februári 1849 navštívil uznávaného dramatika Jozef Milošlav Hurban, ktorý ho, ako uvádza v Rozpomienkach, „našiel čupieť v najzadnejšom kútiku svojho veľkého dvora, neodvažujúc sa vyjsť na ulicu...“. Faktom ale je, že v zložitých miestnych pomeroch Chalupka konkrétne aktivity vyvíjal. Napríklad viedol komitét, ktorý žiadal vyučovať slovenčinu na základných školách a sociálne vypomáhať chudobným občanom, bol predsedom výboru pripravujúceho kandidátku mestskej rady (1848) atď. O Chalupkovej všestrannosti píše i Jozef Sliacky: „Podarilo sa mu tiež sústrediť okolo seba pre národ oddaných Brežňanov pri založení Matice slovenskej. Jeho úsilie, aby sídlo tejto kultúrnej ustanovizne bolo práve v Brezne, sa však skončilo neúspechom. Táto Chalupkova činnosť je o to cennejšia, že sa jej venoval popri náročnej organizačnej práci administrátora banskej (neskôr preddunajskej) superintendencie i pri neľahkom rodinnom živote, pod ktorý sa podpísala bolestná strata jediného syna Adama Jána (zomrel ako dieťa). Zomreli mu i dcéry Ema

a Eudmila, ktorých manželstvá sa nevydarili, a obe odprevadil na poslednej ceste. Velké starosti mal tiež s chorľavejúcou manželkou.“

KEĎ SMIECH PEKLOM DÝCHAL

Literárna činnosť Jána Chalupku bola vskutku mnohostranná. Písal básne, divadelné hry, umeleckú prózu, politické a náučné state, náboženské texty (kázne a piesne). Dôležitým faktorom jeho tvorby bola popri nevšednom zmysle pre humor, iróniu a satiru, dôvtipe a bystrom pozorovacom talente i znalosť jazykov. Plynulo hovoril po slovensky, česky, latinsky, nemecky, maďarsky, francúzsky a taliansky, rozumel angličtine, gréčtine a hebrejčine.

Isto platí konštatácia, že ako básnik nevynikal a „svojimi veršami, zväčša príležitostnými, nevybočoval z bežného literárneho vkusu“. Viac uznania mu priniesli náboženské piesne, z ktorých 45 zaradili do evanjelického *Zpevníka* (1842). Tlačou vydal aj dva zväzky kázní. Politické brožúry dal Chalupka do služieb obranného boja Slovákov proti zvýšeným maďarizačným tlakom. Funkčne v nich uplatnil literárny talent, ostrovtip a brisnú satiru ako účinnú zbraň. Bol tiež známy ako tvorca knižočíek o poisťujúcom ústave, ktoré napísal v nemčine, slovenčine a maďarčine. Vďaka nim sa zaradil medzi priekopníkov poisťovníctva a družstevníctva. Závažný obsah podáva formou dialógu a jednotlivým titulom vtlačá žartovný, respektíve humoristický charakter.

Vklad Jána Chalupku do slovenskej humoristickej tradície je tak priekopnícky, ako i nezastupiteľný. Plným právom možno v tejto súvislosti spomenúť majstrovskú esej Vladimíra Mináča, ktorý v nej pred 35 rokmi lapidárne uviedol:

„Kritikastri a iní posmešníci veruže u nás nebývali obľúbení, mali ich radi iba na dereši. Dívali sme sa na seba smrteľne vážne, veď sme boli – ako národ – zbrataní skôr so smrťou ako so životom. A smiali sme sa iba potajomky, do hrsti, veď sme vedeli, že život je vonkoncom vážna vec a smiech je hriech a peklom dýcha. No kritikastri a iní posmešníci napriek tomu boli, žili a posmeškovali, boli všelijakí národní hriešnici na vyššej úrovni a všelijakí čudáci a poloblázni na úrovni dedinskej krčmy – tých počúvali, ale nevážili si ich. Národ je však dospelý až vtedy, keď produkuje a prijíma smiech

vo všetkých podobách, aj taký, čo zadiera do jeho vlastného ‚živého mäsa‘, do jeho najvnútornejšieho organizmu.“

KOCÚRKOVSKÝ CYKLUS

Dramatickou časťou svojho diela patrí Ján Chalupka k zakladateľom slovenskej divadelnej tradície. Ochotnícke uvedenie jeho prvej veselohry *Kocourkovo anebo Jen abychom v hanbě nezůstali* bezpochyby možno označiť za počiatok kontinuálneho rozvoja slovenského divadelníctva. Hru v roku 1830 uviedli herci z Liptovského Mikuláša pod vedením Gašpara Fejérpataky-Belopotockého. V cykle po česky písaných fraškovitých hier, odohrávajúcich sa vo fiktívnom meste Kocúrkovo, tvorca pokračoval i v ďalších tituloch: *Všecko naopak aneb Tesnošilova Anička se žení a Honzík se vdáva* (1832), *Trasořitka anebo Stará láska se předce dočekala* (1833), *Třináctá hodina aneb Však se nahledíme, kdo bude hlášíkem v Kocourkově* (1835), *Starouš plesnivec anebo Čtyry svadby na jednom pohřbě v Kocourkově* (1837). Posledne spomenutá hra vyšla pôvodne v maďarskom jazyku (*A vén szerelmes...*, 1835).

Ján Chalupka vo veselohrách kocúrkovského cyklu vychádzal z dobrej znalosti súvekej divadelnej tvorby podobného typu – hlavne nemeckej (Ch. M. Wieland, M. Kotzebue) a maďarskej (K. Kisfaludy, V. M. Csokonai). Nechal sa ňou inšpirovať až po (v tom čase nevýnimočné) preberanie putujúcich motívov, zároveň ale pri prenose do slovenského milieua vhodne volenými významovými posunmi vedel účinne osloviť domáce publikum. Dokázal tak urobiť zo svojich hier nástroj kritiky tých individuálnych a spoločenských nerestí, ktorých odstraňovanie považoval za najakútnejšie: provinčnej nevzdelanosti a zadubenosti, prázdnej pýchy uhorského konzervatívneho zemanstva, šovinizmu a najmä odnárodňovania. Posledná uvedená nerest je v rámci celého cyklu najvýraznejšie pranierovaná v hre *Kocúrkovo* (pán z Chudobíc, čižmár Tesnošil), na druhej strane v nej registrujeme aj najsilnejšie prítomný národno-idealizujúci prvok (mladý učiteľ Sloboda).

Kocúrkovskej téme sa Chalupka nevenoval iba v divadelných hrách. Na stránkach časopisov *Tatranka*, *Orol tatranský* a inde uverejňoval v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 19. storočia humoristické prózy, z ktorých mnohé majú tiež za dejisko Kocúrkovo.

Priamy názov *Kocúrkovo* nesie satirický cyklus pozostávajúci z ôsmich voľne nadväzujúcich kapitol, ktorý vyšiel na tri pokračovania v časopise *Hronka* (1836). V jednotlivých anekdotických obrázkoch vystupujú postavy-typy známe z autorových divadelných hier (Tesnožil, doktor Lesebuch, krčmár Vodupil a i.), objavujú sa však aj nové – krajčír Stříhaj a hlavne „pán Farář kocúrkovský“, ktorého parodicko-karikatúrne mu zobrazeniu je venovaná rovnomenná kapitola.

ROMÁN BENDEGUZ

Spoločenskú dôležitosť Chalupkovho literárneho diela vyzdvihla už dobová slovenská tlač. *Orol tatranský* uverejnil v recenzii na predstavenie *Kocúrkova* v Modre (1846) aj tieto riadky: „*Kde Kocúrkovo na divadlo prichádza, tam ono zo skutočného života odchádza, aspoň sa na odchod strojí...*“ Najprepracovanejší umelecký tvar dostala Chalupkova osvietená próza v románe *Bendeguz* (Lipsko 1841), ktorý mal oproti hrám slabší ohlas, keďže bol vydaný i napísaný po nemecky. Zásluhou tohto diela však možno Chalupku pokojne označiť aj za nemeckého spisovateľa. Mimochodom, v slovenskom jazyku vyšiel titul v preklade Jána V. Ormisa až v roku 1953.

Autor dal svojmu románu – v duchu najnovšej módy – trefný podtitul *Donkichotiáda*. Opisuje v ňom totiž grotesknú jazdeckú výpravu dvoch schudobnených turčianskych zemanov s pomadařčnými menami Bendeguz a Gyula Kolompos, ktorí sa v sprievode sluhu Pištu Kurtaforinta vyberú hľadať hroby „svojich“ legendárnych maďarských predkov. V rade epizodických výjavov Chalupka postupne ukazuje, ako sa až po zvieraciu úroveň degradujú nielen jeho antihrdinovia, ale i celá šovinistická uhorská spoločnosť. „Zvieracia“ vízia uhorského sveta je napokon prítomná už v cykle kocúrkovských hier – signalizuje ju samotný názov *Kocúrkovo* a totálne sa odhalí v hre *Všetko naopak*, kde krajčír Cverna, pochádzajúci zo Šariša, na zdesenie svojej budúcej svokry vyhlási: „*Ja som se v Švini narodzel.*“ Treba uviesť, že v románe *Bendeguz* uplatňuje tvorca oveľa bohatšiu škálu postupov neľútostnej osvietenkej satiry, vedenej z hľadiska zdravého rozumu a v mene ušľachtilej idey zdokonaľovania ľudstva. Spreneverenie sa týmto princípom vníma Chalupka ako stratu človečenskej dôstojnosti, preto považuje za morálnu povinnosť „*stíhať varujúcim výsmechom všetky prejavy úpadku humanity*“.

Pozoruhodným románom *Bendeguz* autor nadviazal na tradíciu cestopisov slovenských osvietencov (J. I. Bajza: *René mládenca, príhody a skúsenosti*; K. Kuzmány: *Ladislav*). Zhodne s literárnym historikom Michalom Eliášom možno konštatovať, že román „*je znamenitou satirou na súdobé maďarské i slovenské zemianstvo, na prepriaty nacionalizmus a jeho výstrelky. Chalupka svojím výsmechom, vtipom, iróniou otupoval hroty šovinizmu. Dielo je hlbokou sondou do pomerov na Slovensku v prvej polovici 19. storočia*“.

APOLOGETICKÉ SPISY

Ohľadne šírenia osvietenkej predstavy sveta, mobilizujúc publikum na jeho činorodé zlepšovanie, využíval Ján Chalupka i kázne (*Kázně nedělní a svátečné 1 – 2*, 1846 – 1847). Uznanie v slovenskom tábore si získal hlavne svojimi po nemecky písanými obrannými spismi proti netolerantným maďarizačným praktikám *Durch welche Mittel...* (Bazilej 1834, *Akými prostriedkami možno najistejšie dosiahnuť rozšírenie maďarskej reči medzi uhorskými obyvateľmi?* – so sarkastickým podtitulom *Myši chytíš na slaninu*) a *Ungarische Wirren und Zerwürfnisse* (Lipsko 1841, *Uhorské zmätky a roztržky*). Chalupka z pozície osvietenského mysliteľa zavrhuje činnosť maďarizátorov a ironizuje ich „vlastenecké činy“, ktoré vzbudzujú legitímny vzdor a animozitu nemaďarských národov v Uhorsku. Druhý menovaný spis charakterizuje satirický rozbor dobových uhorských pomerov. Tvorca je v tejto brožúre najvecnejší, keďže sumarizuje hlavné myšlienkové línie a základnú faktografickú bázu. Dôraz kladie viac na obsah ako na umelecké stvárnenie témy.

Apológii štúrovského almanachu *Jitřenka* (1840) proti útokom generálneho dozorca evanjelických cirkví a škôl venoval brožúru *Schreiben des Grafen Carl Zay...* (Lipsko 1841, *List grófa Karola Zaya...*). Presvedčivo v nej vyvracia Zayove útoky na profesorský zbor v Levoči, obviňovaný z „*nevlastenectva a protivládneho postoja*“. Všetky uvedené tituly vydal Chalupka anonymne v Nemecku – bál sa ich podpísať.

Na sklonku života pre súborné vydanie svojich *Dramatických spisov 1 – 5* (1871 – 1875) prepracoval cyklus kocúrkovských hier do aktuálnej formy spisovnej slovenčiny.

STÁLE AKTUÁLNY KLASIK

Vôbec prvým našim vydavateľstvom, ktoré sa vrátilo k pôvodnej autorovej „kocurkiade“ z rokov 1830 – 1836, je Divadelný ústav v Bratislave. Konkrétne máme na mysli 576-stranové *Súborné dramatické dielo I.* z roku 2013. Jednotlivé texty boli dovtedy verejnosti známe len z neskorších vydaní, ktoré Chalupka zásadne prepracoval a upravil. Spomenuté vydanie obsahuje aj porevolučné komédie a „činohru“ *Dobrovoľníci*, patriacu k prvým zrkadleniam revolučných rokov 1848 – 1849 v slovenskej dramatickej tvorbe. Obísť nemožno ani minucióznym poznámkovým aparátom a rozsiahlu erudovanú štúdiu o európskych filiáciách Chalupkovho diela. Kniha tak unikátnym spôsobom dopĺňa a miestami i reviduje doterajšie poznatky a rehabilituje nášho prvého klasického dramatika.

Nedávne jubileá slovenského Voltaira – 230. výročie narodenia a 150. výročie úmrtia Jána Chalupku – ponúkajú vzácnu príležitosť zamyslieť sa i nad tým, čo tvorcové dielo odkazuje dnešku. „*Otázka nie náhodná*“, píše Jozef Sliacky a pokračuje: „*V dnešnom slovenskom umení – nielen dramatickom – sa odráža vplyv globalizácie, prvkov cudzích kultúr, v ktorých vidíme vzor, opäť neraz len preto, aby sme v hanbe nezostali*“. Pritom zabúdame na to naše, slovenské, označiac ho za archaické. Ján Chalupka súčasníka presviedča, že aj naši literáti z 19. storočia nám majú čo povedať. Stačí ich počúvať.“

Môžeme len prejať radosť z faktu, že opusy stále živého a aktuálneho slovenského klasika vychádzajú aj v 21. storočí. Okrem uvedeného *Súborného dramatického diela I.* vyšli ako elektronické knihy *Kocúrskovo*

alebo len aby sme v hanbe nezostali (2016), *Trasorítka* (2017) a *Všetko naopak* (2018). Potvrzuje to skutočnosť, že Kocúrskovo je dodnes účinnou kritikou správania a morálky ľudí, ktorí bez akýchkoľvek zábran konajú iba vo svoj egoistický prospech.

CHALUPKIANA

Zrejme málokto z rovesníka Jána Chalupku – „dramatika so scenármi pre dnešok“ – mal takú možnosť byť od útleho detstva v bezprostrednom kontakte s veľkou rodinnou bibliotékou. On sám nevnímal knihy len ako listy papiera s množstvom textov, zviazaných do jednotlivých zväzkov a uložených v policiach. Naopak! Knihy boli v jeho prípade – rovnako ako u brata Sama Chalupku – najsilnejším zdrojom informácií, poznania, vzdelávania, slovnej zásoby, prehlbovania fantázie. A prečo to vlastne spomínáme? Bohatá a vo viacerých ohľadoch mimoriadne cenná rodinná bibliotéka, zvaná Chalupkiana, je integrálnou súčasťou historických knižných fondov a dokumentov Slovenskej národnej knižnice v Martine. Najviac k jej budovaniu a rozšíreniu prispel Jánov otec Adam Chalupka, osvietený evanjelický farár v Hornej Lehote, učiteľ, náboženský spisovateľ, ale tiež ľudový liečiteľ a bylinkár. Obdivuhodné je, že sa mu v mimoriadne skromných existenčných pomeroch podarilo vytvoriť bibliotéku, ktorej až celú jednu tretinu titulov tvoria diela zo 16. storočia. Chalupkiana bola v roku 2001 vyhlásená za historický knižničný fond, čo predstavuje ekvivalent Národnej kultúrnej pamiatky. Od roku 2015 je zdigitalizovaná a sprístupnená širšej odbornej i laickej verejnosti.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BARTKO, Ladislav. 1973. *Ján Chalupka 1871 – 1971*. Martin : Matica slovenská. 198 s.
- CABADAJOVÁ, Jana. 2021. *Historická knižnica Adama Chalupku: Július Caesar i Benátska Biblia* [online]. Dostupné na internete: <<http://dikda.eu/historicka-kniznica-adama-chalupku-julius-caesar-i-benatska-biblia/>>.
- ELIÁŠ, Michal. 1987. *Ján Chalupka (1791 – 1871)*. Martin : Matica slovenská. 27 s.
- LEIKERT, Jozef. 2020. *Osudy osobností Slovenska*. Bratislava : Ikar. 414 s. ISBN 978-80-551-7030-5.
- MIKULA, Valér. 1997. *Od baroka k postmoderne*. Levice : L.C.A. 160 s. ISBN 80-88897-06-8.
- MINÁČ, Vladimír. 1986. *Portréty*. Bratislava : Smena. 240 s.
- NOSKOVIČ, Alexander. 1955. *Ján Chalupka: tvorca slovenskej veselohry*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 182 s.
- PARENÍČKA Pavol. Samo Chalupka. In *Knižnica*,. Roč. 13, č. 2 (2012), s. 48. ISSN 1336-0965.
- RAMPÁK, Zoltán. 1976. *Dráma, divadlo, spoločnosť*. Bratislava : Tatran. 439 s.
- SLIACKY, Jozef. Dramatik so scenármi pre dnešok. In *Slovenské národné noviny*. Roč. 36, č. 17 (2021), s. 13. ISSN 0862-8823.
- ŠTEVČEK, Ján. 1989. *Dejiny slovenského románu*. Bratislava : Tatran. 624 s. ISBN 80-222-0036-0.